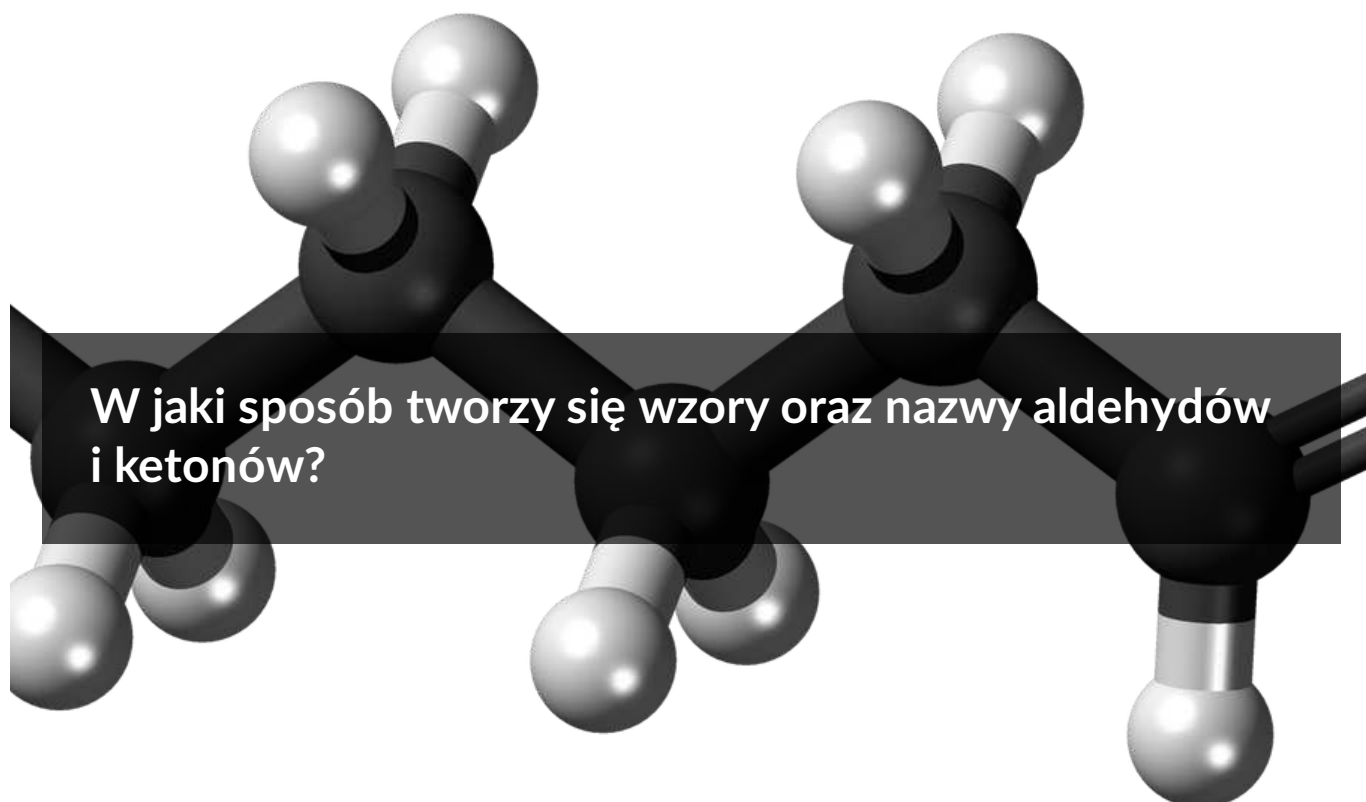

W jaki sposób tworzy się wzory oraz nazwy aldehydów i ketonów?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film samouczek](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

2-Nonenal jest nienasyconym aldehydem, który odpowiada za aromat dojrzałego piwa i gryki.

Źródło: dostępny w internecie: www.pixabay.com, domena publiczna.

To, jak nazywane są związki chemiczne, ustalane jest przez Komisję Nazewnictwa Międzynarodowej Unii Chemii Czystej i Stosowanej (International Union of Pure and Applied Chemistry – **IUPAC**). Nomenklatura podlega ciągłym kontrolom i zmianom, które są wynikiem dyskusji toczonych w komisji i jej sekcjach. Jest wiele klas związków, dla których IUPAC proponuje kilka systemów nazewnictwa. Często dopuszcza również stosowanie tradycyjnej terminologii, nie w pełni systematycznej. Czy wiesz, jakie zasady nazewnictwa obowiązują w przypadku aldehydów i ketonów? W jaki sposób tworzy się ich wzory?

Twoje cele

- Zapoznasz się z aktualną nomenklaturą aldehydów i ketonów.
- Zaproponujesz nazwy aldehydów i ketonów na podstawie ich struktur chemicznych.
- Narysujesz wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe) aldehydów i ketonów na podstawie ich nazw.

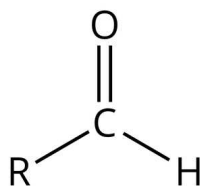
Przeczytaj

Nomenklatura aldehydów

Już wiesz

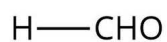
Aldehydy to związki, które w swojej strukturze zawierają grupę —CHO (aldehydową). Wśród aldehydów zalecane do stosowania są aż cztery nazwy zachowane i to je, zgodnie z zaleceniami **IUPAC**, powinniśmy stosować.

Ogólny wzór aldehydów:

Grupa aldehydowa przyłączona do reszty R

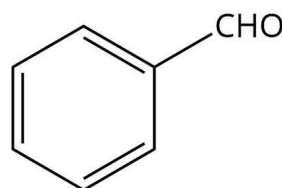
Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

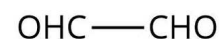
formaldehyd
zamiast
metanal

acetaldehyd
zamiast
etanal

benzaldehyd
zamiast
benzenokarboaldehyd

oksaldehyd
(oksaldehyd)
zamiast
etanodial

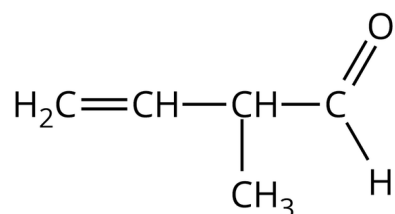
Przykłady aldehydów z ich nazwami zalecanymi przez IUPAC i nazwami systematycznymi

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Aldehydy z fragmentem łańcuchowym

Przykład 1

Spójrz na poniższy wzór półstrukturalny aldehydu. Zastanów się, w jaki sposób można utworzyć nazwę dla przedstawionej cząsteczki.

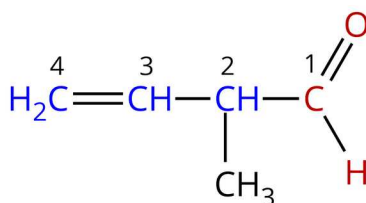

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Aby utworzyć nazwę aldehydu przedstawionego na poniższej grafice, wykonujemy następujące kroki:

Krok 1.

Szukamy **najdłuższego** łańcucha węglowego, zawierającego grupę aldehydową —CHO. Na podstawie nazwy węglowodoru ustalamy rdzeń nazwy aldehydu. Numerację łańcucha rozpoczynamy od atomu węgla w grupie —CHO. Najdłuższy łańcuch węglowy posiada cztery atomy węgla, zatem rdzeń nazwy to **buten**.

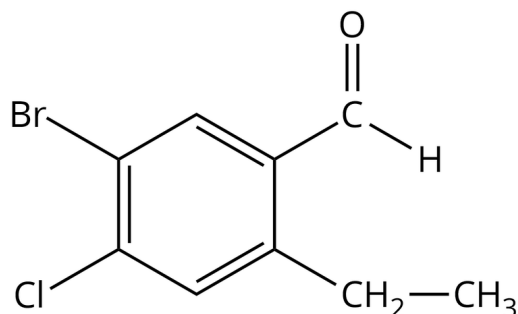
Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Krok 2.

Krok 3.

Przykład 2

Spójrz na poniższy wzór półstrukturalny aldehydu. Zastanów się, w jaki sposób można utworzyć nazwę dla przedstawionej cząsteczki.

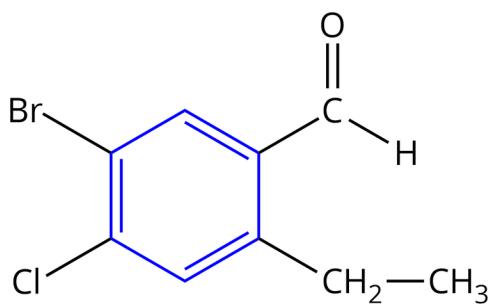

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W przypadku, gdy **grupa aldehydowa jest bezpośrednio związana z atomem węgla**, który stanowi człon układu cyklicznego, nazwę tworzy się w oparciu o następujące kroki:

Krok 1.

Zapisujemy nazwę węglowodoru pierścieniowego.

benzen

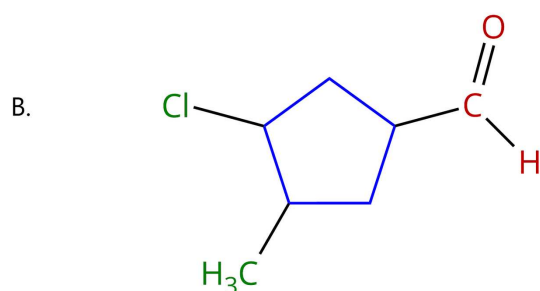
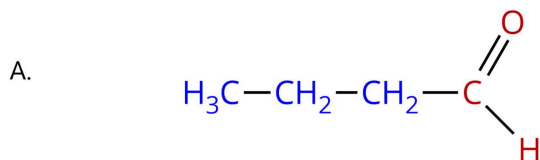
Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Krok 2.

Krok 3.

Ćwiczenie 1

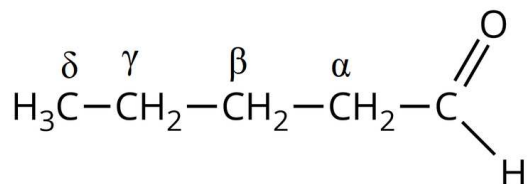
Podaj nazwy systematyczne przedstawionych poniżej cząsteczek aldehydów.

Źródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nazewnictwo zwyczajowe aldehydów

Warto dodać, że atomy węgla w łańcuchu węglowodorowym w aldehydach oznacza się zwyczajowo literami greckimi. Nazwy zwyczajowe aldehydów tworzy się przez zastąpienie słowa „kwas” w nazwie zwyczajowej danego kwasu karboksylowego słowem „aldehyd”.

Przykład zwyczajowego oznaczania atomów węgla w aldehydach

Źródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nazwa zwyczajowa	Nazwa zalecana	Nazwa systematyczna
aldehyd mrówkowy	formaldehyd	metanal

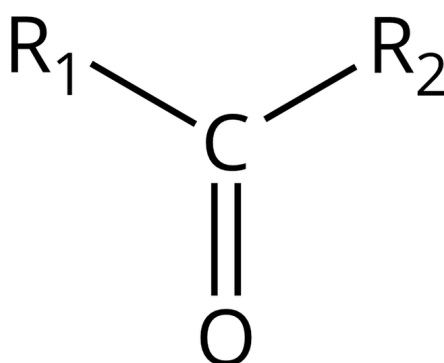
Nazwa zwyczajowa	Nazwa zalecana	Nazwa systematyczna
aldehyd benzoesowy	benzaldehyd	benzenokarboaldehyd
aldehyd octowy	acetaldehyd	etanal

Nomenklatura ketonów

Już wiesz

Ketony to związki, które – jako grupę funkcyjną – zawierają [grupę karbonylową](#) $> C = O$, związaną z dwiema dowolnymi resztami węglowodorowymi (R).

Ogólny wzór ketonów

Wzór ogólny ketonów, gdzie R_1 oraz R_2 to reszty węglowodorowe

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

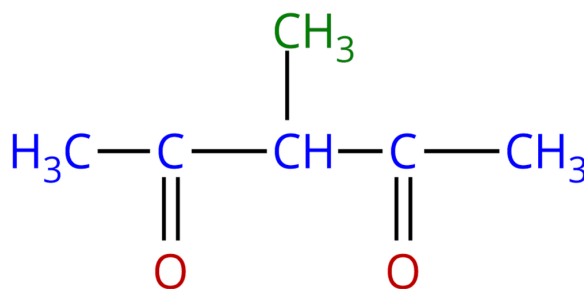
Przykład 3

Spójrz na poniższy wzór półstrukturalny aldehydu. Zastanów się, w jaki sposób można utworzyć nazwę dla przedstawionej cząsteczki.

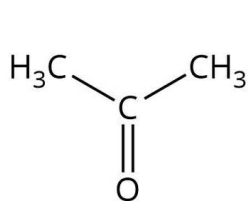
Ćwiczenie 2

Podaj nazwę systematyczną przedstawionej poniżej cząsteczki.

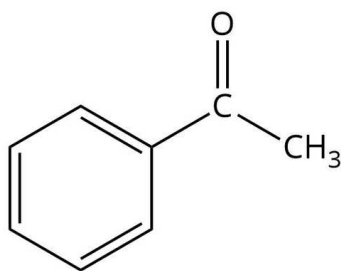

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

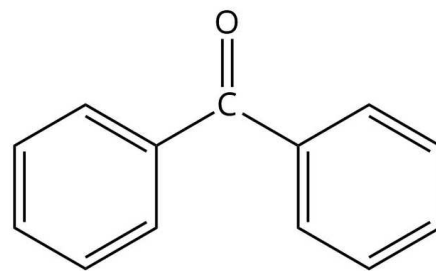
Zgodnie z najnowszymi zaleceniami, wskazanie położenia grupy karbonylowej jest zalecane na każdym etapie.

propan-2-on

1-fenyletan-1-on

difenylometanon

Przykładowe struktury ketonów

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

lokant

cyfra w nazwie systematycznej związku organicznego, wskazująca atom węgla w cząsteczce tego związku (w łańcuchu bądź pierścieniu), z którym jest związany podstawnik lub atom węgla, połączony z innym atomem węgla wiązaniem nienasyconym

podstawnik

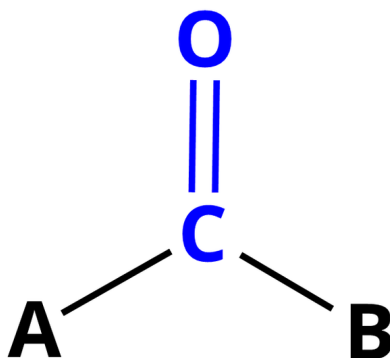
atom lub grupa atomów, która zastępuje atom wodoru w cząsteczce związku organicznego

związki cykliczne

związki pierścieniowe, związki chemiczne o cząsteczkach, w których atomy są połączone wiązaniami chemicznymi w pierścieniu

grupa karbonylowa

(łac. *carbo* „węgiel”) ugrupowanie atomów występujące w wielu związkach organicznych; składa się z atomu węgla połączonego wiązaniem podwójnym z atomem tlenu

Grupa karbonylowa

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Bibliografia

K. Dudek-Różycki, M. Płotek, T. Wichur, *Kompendium terminologii oraz nazewnictwa związków organicznych. Poradnik dla nauczycieli i uczniów*, Kraków 2020.

Film samouczek

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem dotyczącym tworzenia wzorów i nazewnictwa aldehydów i ketonów, a następnie rozwiąż poniższe zadania.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DyGHRmvqb>

Film samouczek pt. *Budowa i nazewnictwo aldehydów i ketonów*

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału dotyczącej budowy i nazewnictwa aldehydów i ketonów.

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

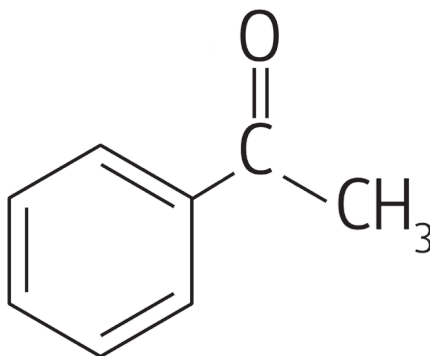

Związkiem organicznym, odpowiedzialnym częściowo za ostry zapach serów pleśniowych, jest heptan-2-on. Napisz wzór półstrukturalny tego związku.

Ćwiczenie 6

Zapach pistacji związany jest z występowaniem w tej roślinie związku o wzorze:

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zaznacz grupę funkcyjną, a następnie nazwij grupę związków organicznych, którą reprezentuje ten związek.

Ćwiczenie 7

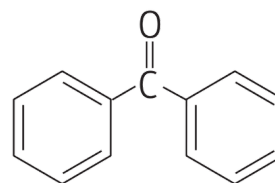
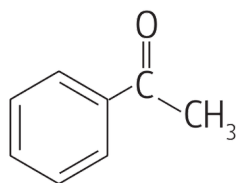
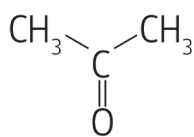
Podaj wzory półstrukturalne ketonów o następujących nazwach:

- A) pentan-2-on;
- B) cyklopentanon;
- C) cykloheksylocyklopentylometanon
- D) 5-chloropent-3-en-2-on.

Ćwiczenie 8

Podaj zalecane nazwy przedstawionych poniżej związków.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Dla nauczyciela

Autor: Gabriela Iwińska

Przedmiot: Chemia

Temat: W jaki sposób tworzy się wzory oraz nazwy aldehydów i ketonów?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

XV. Związki karbonylowe – aldehydy i ketony. Uczeń:

2) na podstawie wzoru strukturalnego lub półstrukturalnego (grupowego) podaje nazwy systematyczne aldehydów i ketonów; na podstawie nazwy systematycznej rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe).

Zakres rozszerzony

XV. Związki karbonylowe – aldehydy i ketony. Uczeń:

2) na podstawie wzoru strukturalnego lub półstrukturalnego (grupowego) podaje nazwy systematyczne aldehydów i ketonów; na podstawie nazwy systematycznej rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe).

Kształowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne

Uczeń:

- omawia zasady tworzenia nazw aldehydów i ketonów;
- proponuje nazwy aldehydów i ketonów na podstawie ich struktur chemicznych;

- rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe) aldehydów i ketonów na podstawie ich nazw.

Strategie nauczania:

- strategia asocjacyjna.

Metody i techniki nauczania:

- analiza materiału źródłowego oraz ćwiczenia uczniowskie;
- dyskusja;
- technika zdań podsumowujących;
- burza mózgów;
- modelowanie.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- rzutnik multimedialny.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Zaciekawienie i dyskusja. Nauczyciel zadaje uczniom pytania, zaciekawiając tematem. Przykładowe pytania: Czy wiecie, jakie zasady nazewnictwa obowiązują w przypadku aldehydów i ketonów? W jaki sposób tworzy się ich wzory?
2. Wskazanie przez nauczyciela tematu: „W jaki sposób tworzy się wzory oraz nazwy aldehydów i ketonów?” i celów zajęć, przejście do wspólnego ustalenia kryteriów sukcesu.
3. Rozpoznawanie wiedzy wyjściowej uczniów. Uczniowie na forum klasy wymieniają się posiadanymi informacjami na temat nazw aldehydów i ketonów.

Faza realizacyjna:

1. W nawiązaniu do burzy mózgów z fazy wstępnej, nauczyciel prosi uczniów o podanie definicji aldehydów i ketonów.

2. Prowadzący zajęcia dzieli losowo uczniów na trzy zadaniowe:

- I grupa – nomenklatura aldehydów;
- II grupa – nazwy zachowane aldehydów i ketonów;
- III grupa – nomenklatura ketonów.

3. Każda grupa otrzymuje od nauczyciela arkusze papieru A3 i mazaki oraz na podstawie dostępnych źródeł informacji, w tym treści e-materiału zapoznaje się z materiałem w ramach swojego zagadnienia i opracowuje go. Po wykonaniu pracy liderzy grup, z wykorzystaniem techniki gadająca ściana, omawiają efekty prac uczniowskich na forum. Pozostali uczniowie z innych grup mogą uzupełniać wiadomości włączając się do dyskusji.

4. Modelowanie – uczniowie pracują w parach. Nauczyciel rozdaje uczniom modele kulkowo-pręcikowe i podaje przykładowe nazwy aldehydów i ketonów, do których uczniowie konstruują wzory modelowe. Nauczyciel wspiera uczniów i weryfikuje poprawność zbudowanych modeli.

5. Uczniowie w parach zapoznają się z filmem, dotyczącym tworzenia wzorów i nazewnictwa aldehydów i ketonów, a następnie rozwiązują załączone do medium zadania.

6. Uczniowie samodzielnie sprawdzają swoją wiedzę, wykonując ćwiczenia zawarte w e-materiale – „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel dokonuje podsumowania zagadnień lekcji i rozdaje uczniom przygotowane ksera z głównymi zagadnieniami z lekcji.
2. Podsumowanie – uczniowie, wykorzystując technikę świateł, podsumowują, czy osiągnęli kryteria sukcesu.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne, których nie rozwiązali na zajęciach.
2. Uczniowie opracowują FAQ (minimum trzy pytania i odpowiedzi) do tematu lekcji („W jaki sposób tworzy się wzory oraz nazwy aldehydów i ketonów?”).

Materiały pomocnicze:

- modele kulkowo-pręcikowe;
- arkusze papieru A3;
- mazaki.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Multimedium może być wykorzystane przez ucznia w fazie przygotowania do lekcji lub przygotowywania się do pracy kontrolnej.

